Інформаційна довідка
щодо проєкту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку застосування застави»
*(реєстр. № 15565 від 27.08.2026)**

Анотація. *В інформаційній довідці аналізуються питання удосконалення порядку застосування застави в кримінальному провадженні у контексті пропозицій, передбачених проєктом Закону України (реєстр. № 15565 від 27.08.2026) (далі – законопроєкт). Розглядається доцільність запровадження Єдиної методики визначення розміру застави та її внесення, встановлення єдиних критеріїв розміру застави та граничних її розмірів, закріплення порядку оцінки реального майнового стану та активів підозрюваного, обвинуваченого, врегулювання можливості внесення застави майном або поєднанням майна та коштів.*

Виокремлено певні ризики, які надалі можуть перешкоджати належній реалізації законопроєкту під час правозастосовної діяльності.

Ключові слова*: кримінальне провадження, застава, розмір застави, майно, арештоване майно, оцінка майнового стану, методика визначення розміру застави та її внесення.*

Вступ

Застава як запобіжний захід є одним із правових механізмів забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного або обвинуваченого та одночасно альтернативою триманню під вартою. Її застосування має забезпечувати баланс між інтересами кримінального провадження та правом особи на свободу і особисту недоторканність. Відповідно до частини першої статті 182 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) застава полягає у внесенні коштів на спеціальний рахунок із метою забезпечення виконання особою покладених на неї процесуальних обов’язків.

Запропонований у законопроєкті (реєстр. № 15565 від 27.08.2026) підхід актуалізує питання щодо правової природи майна, яке може використовуватися як предмет застави у кримінальному провадженні, порядку підтвердження його належності та вартості, забезпечення можливості звернення такого майна в дохід держави у разі невиконання процесуальних обов’язків, а також співвідношення відповідного механізму з інститутом арешту майна. Особливого значення набуває питання можливості використання як застави майна, на яке вже накладено арешт у кримінальному провадженні, оскільки арешт майна за своєю правовою природою спрямований, зокрема, на запобігання його відчуженню, розпорядженню та/або користуванню ним у випадках, визначених КПК України. Поєднання двох видів забезпечувальних заходів щодо одного об’єкта потребує окремого нормативного врегулювання.

При цьому сама ідея використання майна як забезпечення звільнення особи з-під варти не є новою ні для українського, ні для європейського кримінального процесу. Так, негрошова форма застави, зокрема із використанням нерухомого майна, була передбачена законодавством про кримінальне судочинство, що діяло на основі КПК України 1960 року.

Показовим у досліджуваному контексті є законодавство Німеччини. Так, § 116a Кримінального процесуального кодексу[1] передбачає, що забезпечення кримінального провадження (поведінки підозрюваного/обвинуваченого) може бути здійснено шляхом внесення готівкових коштів, цінних паперів, майна (Pfandbestellung) або застосування поруки відповідних осіб. Розмір і вид такого забезпечення визначаються суддею з урахуванням обставин конкретної справи.

Подібна модель існує і в Польщі. Відповідно до статті 266 Кримінального процесуального кодексу Республіки Польща[2] майнова порука (poręczenie majątkowe) може бути внесена у формі грошей, цінних паперів, майна або іпотеки. При цьому суд або прокурор визначає вид, розмір та умови майнової застави з урахуванням, зокрема, матеріального становища обвинуваченого та особи, яка її вносить, розміру завданої шкоди і характеру діяння. Закон також передбачає можливість перевірки законного походження предмета майнової застави.

Разом із тим, лише грошова форма застави передбачена у кримінальному провадженні Естонії (§ 135 КПК[3]), Латвії (§ 257 КПК[4]), Литви (стаття 133 КПК[5]), Чехії (§ 73a КПК[6]) та деяких інших держав.

Практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) також засвідчує можливість використання нерухомого майна як форми забезпечення застави. У справі «Iwańczuk v. Poland»[7] (2001 р.) Суд розглядав ситуацію, коли заявник пропонував внести заставу шляхом встановлення іпотеки на належне йому нерухоме майно. ЄСПЛ звернув увагу на те, що національні органи неодноразово змінювали розмір та форму застави, а відмова прийняти іпотеку була пов’язана з необхідністю здійснення відповідних формальностей щодо звернення стягнення на майно у разі неявки особи. Аналогічний підхід простежується і в новішій практиці ЄСПЛ: у справі «Ruciński v. Poland»[8] Суд зафіксував, що національний суд встановив заставу у формі поєднання грошової суми та іпотеки на нерухомість, після чого заявника було звільнено

---

[1] German Code of Criminal Procedure (Strafprozeßordnung – StPO). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/

[2] Kodeks Postępowania Karnego. URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-postepowania-karnego-16798685

[3] Code of Criminal Procedure. URL: https://www.riigiteataja.ee/public-api/api/v1/en/akt/520102025001/blob-html

[4] Kriminālprocesa likums. URL: https://likumi.lv/ta/en/en/id/107820

[5] BAUDŽIAMOJO PROCESO KODEKSO. URL: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?actualEditionId=wqEUAHHswV&category=TAD&documentId=TAIS.163482&jfwid=-gyw763u7i&utm

[6] O trestním řízení soudním. URL: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141

[7] CASE OF IWAŃCZUK v. POLAND. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59884%22]}

[8] CASE OF ANDRZEJ RUCIŃSKI v. POLAND. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-227721%22]}

з-під варти. Таким чином, використання нерухомого майна як забезпечення застави саме по собі не суперечить підходам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).

Водночас підхід ЄСПЛ не означає, що будь-який спосіб визначення або забезпечення застави є сумісним із пунктом 3 статті 5 Конвенції. Суд послідовно виходить із того, що розмір та умови застави мають бути пов'язані з її метою – забезпеченням явки особи та виконанням нею процесуальних обов'язків, а не покаранням чи забезпеченням відшкодування шкоди як самостійною метою запобіжного заходу. Важливе значення мають майновий стан особи, реальна можливість виконати умови застави та належне мотивування відповідного судового рішення (наприклад, справа «Istomina v. Ukraine», заява № 23312/15, 13 січня 2022 року[9]).

У цьому контексті заслуговує на увагу і Рекомендація Комісії (ЄС) 2023/681 від 8 грудня 2022 року[10], відповідно до якої у разі застосування застави як умови звільнення з-під варти її розмір має бути пропорційним фінансовим можливостям підозрюваного або обвинуваченого.

Отже, європейські стандарти зосереджуються передусім на пропорційності та індивідуалізації застави, а не на обов'язковій грошовій формі її внесення.

Водночас порівняльний аналіз засвідчує необхідність розмежування двох питань: можливості використання майна як предмета застави та можливості використання майна, яке вже перебуває під арештом. У досліджених європейських моделях передбачена можливість майнового забезпечення застави, зокрема іпотеки, однак положення, які би прямо дозволяли використовувати як предмет застави майно, обтяжене кримінальним процесуальним арештом, *відсутні*. Інститути застави як запобіжного заходу та арешту майна мають самостійне процесуальне призначення, а арешт, як правило, обмежує можливість розпорядження відповідним майном.

Проблематика доступності застави та врахування майнового стану особи залишається актуальною і в науці кримінального процесуального права. У публікаціях останніх років звертається увага на випадки визначення застави у розмірах, які можуть бути непомірними для підозрюваного, а також на необхідність реального, а не формального дослідження судом його майнового стану[11; 12]. При цьому питання можливості внесення застави арештованим майном не становили окремого предмета наукового пошуку, а окремі

---

[9] CASE OF ISTOMINA v. UKRAINE. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-218275%22]}

[10] Commission Recommendation (EU) 2023/681 of 8 December 2022 on procedural rights of suspects and accused persons subject to pre-trial detention and on material detention conditions. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2023/681/oj/eng

[11] Діденко А. Застава у кримінальному провадженні: чи враховує суд майновий стан підозрюваного? *Юридична газета*. 07.05.2025. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zastava-u-kriminalnomu-provadzhenni-chi-vrahovue-sud-maynoviy-stan-pidozryuvanogo.html

[12] Yakovenko M. Obligations Related to the Application of a Preventive Measure in the Form of Bail: Problems of Implementation in the Context of the Case Law of the European Court of Human Rights. *European Socio-Legal & Humanitarian Studies.* № 1 (2024). URL: https://journals.uran.ua/jjournal-ehs/issue/view/17983

положення законопроєкту № 15565 піддаються критиці експертами Центру протидії корупції[13].

Основна частина

Як зазначено в пояснювальній записці, «прийняття законопроєкту є необхідним для створення чіткого, єдиного та передбачуваного механізму визначення і внесення застави, забезпечення належного балансу між інтересами кримінального провадження та правом особи на свободу і особисту недоторканність, мінімізації корупційних ризиків і забезпечення однакового застосування положень кримінального процесуального законодавства».

У зв'язку з цим пропонуються зміни до низки статей КПК України, якими, зокрема, передбачено: можливість прийняття в якості застави арештованого майна; пов'язаність максимального розміру застави із сукупною вартістю активів особи – не більше 25 % доведених активів; запровадження Єдиної методики визначення розміру застави та її внесення.

Підтримуючи удосконалення кримінального провадження, зокрема в частині застосування запобіжних заходів, вважаємо за доцільне зазначити таке.

Законопроєкт передбачає, що застава може бути внесена: коштами; майном; коштами та майном (зміни до статті 182 КПК України). При цьому не встановлюється повноцінний законодавчий механізм майнової застави як запобіжного заходу, оскільки значимі для практичної реалізації питання пропонується закріпити на підзаконному рівні – в методиці визначення розміру застави та її внесення. Зокрема, це питання: чи передається майно державі, суду, спеціально визначеному суб'єкту, чи залишається у володінні заставодавця; з якого моменту виникає обтяження; як воно реєструється; хто забезпечує збереження майна; хто здійснює оцінку; хто відповідає за його пошкодження або знищення; чи може заставодавець користуватися майном; чи може він його відчужити; як звертається стягнення на майно в разі порушення процесуальних обов'язків. Це створює ризик неповноти законодавчого регулювання.

Використання арештованого майна як предмета застави створює колізію з інститутом арешту майна, передбаченим статтею 170 КПК України. Арешт має забезпечувати: збереження речових доказів; спеціальну конфіскацію; конфіскацію майна; відшкодування шкоди; цивільний позов тощо. Якщо те саме майно одночасно стає заставою, воно починає забезпечувати іншу процесуальну мету. Кожен інститут кримінального процесуального права має власну мету, і підміна одного процесуального інституту іншим не відповідає завданням кримінального провадження[14].

Арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому КПК України порядку, *позбавлення* за ухвалою слідчого судді або суду *права* на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує

---

[13] Центр протидії корупції. URL: https://antac.org.ua/news/

[14] Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. 07.02.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14

сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна (частина перша статті 170 КПК України). Тому пропонована законопроєктом конструкція передбачає несумісність двох правових режимів: арешт майна → обмеження розпорядження майном.

Закріплення правила в частині п’ятій статті 182 КПК України (в редакції законопроєкту), згідно з яким розмір застави не може перевищувати 25 відсотків сукупної вартості активів підозрюваного, обвинуваченого, створює, на нашу думку, колізію з правовою природою застави і породжує правову невизначеність щодо складу таких активів, способу встановлення їх вартості. Законопроєкт передбачає врахування активів, які перебувають не лише у власності, а й у фактичному або бенефіціарному володінні підозрюваного, однак не визначає критеріїв встановлення фактичного та бенефіціарного володіння, а також порядку підтвердження вартості окремих видів активів. Встановлення абсолютної граничної межі розміру застави, яка не може бути перевищена незалежно від характеру та ступеня процесуальних ризиків, обмежує можливість суду індивідуалізувати запобіжний захід відповідно до конкретних обставин кримінального провадження.

У цьому контексті доцільно вказати на Рішення Конституційного Суду України від 21 липня 2026 року № 9-р(II)/2026 у справі за конституційною скаргою Романа Дудіна щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу п’ятого частини п’ятої статті 182 КПК України. Воно безпосередньо стосується індивідуалізації розміру застави[15]. Зокрема, Конституційний Суд України, враховуючи практику Європейського суду з прав людини, вважає, що для запобігання перетворенню застави на завуальований спосіб тримання особи під вартою слідчий суддя, суд, визначаючи розмір застави в судовому рішенні, повинен обґрунтувати фінансову спроможність особи, оцінити її легальні доходи й активи, урахувати не лише розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а й інші обставини, визначені КПК України, а також наявність осіб, які перебувають на утриманні цієї особи; водночас активи для сплати визначеного розміру застави мають бути доступними особі, яку підозрюють чи обвинувачують, зокрема має бути враховано обставину, що стала підставою для накладення арешту на майно особи в межах кримінального провадження. Конституційний Суд наголошує на обов’язку слідчого судді, суду ретельно мотивувати розмір застави, зокрема з посиланням на документи про фінансовий стан особи, обґрунтовувати кожний складник, що формує загальний розмір застави,

[15] Рішення Другого Сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Дудіна Романа Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу п’ятого частини п’ятої статті 182 Кримінального процесуального кодексу України (про забезпечення альтернативності застави триманню під вартою) від 21.07.2026. № 9-р(II)/2026. Справа № 3-176/2025(355/25). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-26#Text

уникати припущень про матеріальну спроможність особи, зазначати, чому саме такий розмір застави є достатнім для запобігання ризику переховування особи від органів досудового розслідування та суду, ураховувати її соціальні зв'язки (сім'ю, інші особисті комунікації), а також зв'язки за кордоном.

Окрім того, Конституційний Суд України акцентує на тому, що майнова й інша соціальна диференціація сучасного суспільства є значною, а тому *будь-який максимальний розмір застави може виявитися нерелевантним* у забезпеченні стримувальної ролі застави як запобіжного заходу в кримінальному провадженні.

Отже, якщо вести мову про «сукупну вартість активів» із включенням до неї вартості арештованого майна, не розрізняючи його доступність для особи, це не відповідатиме підходам Конституційного Суду України. Тобто вартість активу не дорівнює автоматично фінансовій спроможності особи внести заставу в кримінальному провадженні.

Варто підкреслити, що європейські стандарти акцентують не просто на «відсотку майна», а на індивідуальній *оцінці спроможності* особи та пропорційності застави.

Законопроєктом запроваджується Єдина методика визначення розміру застави Генеральним прокурором, водночас її застосування покладається на слідчого суддю, суд (нова стаття 182-1 КПК України). Такий підхід не має очевидних аналогів у чинному кримінальному процесуальному законодавстві, коли орган сторони обвинувачення затверджував би обов'язкові для суду правила здійснення судової дискреції щодо застосування запобіжного заходу та визначення його параметрів. На відміну від методик, які використовуються судами для технічного розрахунку визначених законом показників (зокрема, розміру шкоди), запропонована Методика може визначати критерії та порядок реалізації повноважень суду щодо визначення розміру застави. Це створює ризик втручання у сферу судової дискреції та потребує оцінки на відповідність принципам незалежності суду, законності та розмежування процесуальних функцій сторін кримінального провадження.

У законопроєкті пропонується при оцінці майнового стану особи/підрахунку сукупної вартості активів охоплювати активи за кордоном, якщо доведено їх належність. Але виникає питання щодо практичної реалізації цього положення, оскільки не врегульованими залишаються необхідні механізми: визнання обтяження; реєстрації застави; виконання рішення про звернення стягнення; міжнародної правової допомоги; визначення юрисдикції.

В абзаці другому частини одинадцятої статті 182 КПК України (в редакції законопроєкту) вказано на те, що право власності на неподільне майно *не переходить* до держави до моменту звернення застави в дохід держави. У пункті ж 5 Прикінцевих положень (у редакції законопроєкту) ідеться про обов'язок Міністерства юстиції України забезпечити нормативне врегулювання порядку державної реєстрації права спільної часткової

власності держави та заставодавця на неподільне майно, що створює, на нашу думку, внутрішню неузгодженість пропонованих приписів.

Запропонована редакція частини п'ятої статті 616 КПК України потребує системного узгодження з положеннями статті 182 КПК України щодо правової природи застави, суб'єктів її внесення та порядку визначення її подальшої долі. Зокрема, стаття 182 КПК України пов'язує заставу із внесенням коштів та передбачає їх повернення після припинення дії запобіжного заходу, якщо вони не були звернені в дохід держави. Законопроєктом пропонується додатковий механізм припинення застави шляхом передачі внесених коштів або майна державі, однак не визначено його співвідношення із зазначеними положеннями, а також правові наслідки такої передачі.

При цьому окремого врегулювання потребує ситуація, коли заставу внесено іншою особою (заставодавцем), оскільки відповідно до частини одинадцятої статті 182 КПК України (в редакції законопроєкту) використання внесеної заставодавцем застави для виконання майнових стягнень за вироком можливе лише за його згодою.

Окрім того, сама по собі зміна застави на особисте зобов'язання повинна здійснюватися з урахуванням загальних критеріїв застосування запобіжних заходів, визначених статтею 194 КПК України, зокрема оцінки наявних ризиків та достатності більш м'якого запобіжного заходу. Сам факт бажання особи передати заставу державі не є самостійним критерієм оцінки таких ризиків.

Висновки

Запропоноване удосконалення інституту застави в кримінальному провадженні спрямоване на посилення її індивідуалізації та врахування майнового стану особи. Водночас необхідним є додаткове системне узгодження відповідних положень із чинними нормами, що регулюють арешт майна, повноваження слідчого судді, правовий статус заставодавця та порядок звернення застави в дохід держави. Окремого нормативного визначення потребують правова природа майнової застави, порядок оцінювання та реєстрації її предмета, а також наслідки використання майна, на яке вже накладено арешт. Окрім того, потребують обґрунтування встановлення граничного розміру застави у 25 відсотків сукупної вартості доведених активів та визначення меж регулювання цих питань єдиною методикою.

Дослідницька служба
Верховної Ради України

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*